

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

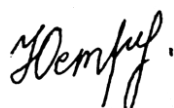
ОСТРАУС Юлія Михайлівна

УДК [378.6:61]:316.77(043.3)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Акімова Ольга Вікторівна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри педагогіки і професійної освіти,
м. Вінниця.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
Цехмістер Ярослав Володимирович,
директор Українського медичного ліцею, м. Київ;

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри українознавства,
Стечак Галина Михайлівна,
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького, м. Львів

Захист відбудеться «27» травня 2020 року о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32) та на сайті університету за адресою: www.vspu.edu.ua

Автореферат розісланий «24» квітня 2020 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Україна прагне наблизитися до світових стандартів у сфері охорони здоров'я. У зв'язку з цим у Національній стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 років проголошено пріоритетність зміцнення первинної медичної допомоги. Це, насамперед, передбачає високоякісну підготовку сімейних лікарів, кваліфікація яких має відповідати європейському та міжнародному рівням. Сімейний лікар повинен стати центральною фігурою практичної охорони здоров'я, оскільки він здійснює багаторічну опіку над здоров'ям пацієнта і членів його сім'ї, забезпечує персоніфікований підхід до кожного хворого та його медичне обслуговування в усі періоди життя. Така робота передбачає інтенсивну й тривалу комунікацію з усією родиною. Задля її успішної реалізації необхідним є вміння лікарів спілкуватися з пацієнтом, встановлювати та розвивати партнерські взаємовідносини, засновані на повазі, співчутті й турботі. У результаті таких стосунків між лікарем і пацієнтом виникає хороший психологічний контакт. Це допомагає точніше зібрати анамнез, одержати повне та глибоке уявлення про хворого, забезпечує взаєморозуміння, довіру до лікаря, а отже, ефективність у вирішенні поставлених терапевтичних завдань.

У цьому контексті вища медична освіта покликана забезпечити підготовку сучасного сімейного лікаря, який не лише володіє професійними знаннями, вміннями та навичками, а й обізнаний з принципами та стратегіями успішної професійної комунікації. У зв'язку з цим актуалізується потреба вдосконалення професійної підготовки майбутніх сімейних лікарів з урахуванням необхідності формування їхньої професійно-комунікативної культури.

Проблема вдосконалення медичної освіти в Україні привертає увагу багатьох науковців. Концептуальні засади розвитку вищої освіти розкрито В. Андрущенко, Р. Гуревичем, І. Зязюном, В. Кременем, Н. Ничкало, С. Сисоєвою та ін. Теоретичні та методичні основи підготовки фахівців висвітлено у працях В. Бойчука, В. Гладуша, І. Зайченко, В. Ортинського, В. Шахова та ін. Розвиток творчого мислення й креативності майбутніх фахівців досліджували О. Акімова, С. Вітвицька, О. Куцевол, В. Фрицюк. Окремі аспекти професійної підготовки медичних працівників розглянуто в роботах Л. Дудікової, В. Макаренка, І. Сірак, Р. Слухенської, Г. Стечак, І. Сурсаєвої, С. Тихолаз, Я. Цехмістера. Різні сторони професійної культури лікарів вивчені в дослідженнях А. Агаркової, Ю. Євтушенко, О. Ісаєвої, І. Кузнецової, О. Наливайко, С. Трегуб.

Культуру як особливий феномен досліджували А. Бичко, Г. Васянович, П. Герчанівська, Т. Гриценко, М. Кравець, О. Музальов, Є. Перегуда, І. Тюрменко, І. Хома, А. Яртись та ін. Вивченню психологічних механізмів і загальних закономірностей комунікації та спілкування присвячено праці Ф. Бацевича, Н. Бутенка, М. Василика, Л. Вікулової, Є. Ільїна, Л. Кайдалової, С. Максименка, О. Паламарчук, О. Сергеєнкової, О. Скрипченко, М. Філоненко та ін. Особливості професійної комунікації лікарів вивчено у роботах І. Вітенка, І. Гуменної, В. Дубрової, Н. Малик, С. Поплавської, Г. Риб, О. Уваркіної та ін.

Для дослідження важливими є погляди вчених на формування комунікативної культури майбутніх фахівців різних сфер: педагогічної (О. Гаврилук, Г. Максимова, В. Садова, Ю. Ушачова), юридичної (В. Барковський, А. Білоножко, Л. Станкевич), військової (С. Тарасенко), технічної (С. Бірюкова, К. Галацин, Г. Медведь), економічної (Е. Яценко), соціальної (Г. М'ясоїд, В. Сморгчова), обслуговування (Л. Руденко) та ін. У контексті дослідження особливої ваги набувають наукові розробки проблем використання інформаційних технологій та інтерактивних методів навчання в освітньому процесі, які висвітлено у роботах Г. Алексєєвої, В. Бикова, М. Кадемії, М. Ковтонюк, А. Коломієць, В. Петрук, О. Пометун, Г. Ткачук та ін. Суттєвий інтерес для нашого дослідження становлять праці, де вивчається проблема формування комунікативних умінь майбутніх фахівців (О. Галкіна, І. Герасимова, В. Каплінський, В. Кручек, Т. Шепеленко, І. Щоголева, О. Яковліва та ін).

Актуальність дослідження зумовлена також низкою *суперечностей*: між потребою сучасної медичної практики у фахівцях, здатних успішно здійснювати професійну комунікацію, та недостатньою спрямованістю професійної підготовки на формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; між соціальною значущістю проблеми професійно-комунікативної культури сімейних лікарів і недостатньою розробленістю теоретичних і методичних засад її формування; між об'єктивною необхідністю системного формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів та відсутністю ефективних методик забезпечення означеного процесу.

Отже, значущість формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, недостатнє теоретичне й практичне розроблення питання, необхідність вирішення зазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти» (номер державної реєстрації – 0115U002571) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та відповідає науковій проблематиці кафедри іноземних мов з курсом латинської мови та медичної термінології Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова «Підготовка студентів медичного університету до іншомовної фахової комунікації» (протокол № 10 від 3 квітня 2014 р.).

Тему кандидатської дисертації затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 8 від 27 лютого 2013 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №2 від 25 лютого 2014 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких основних **завдань**:

1. з'ясувати сутність і виокремити характерні особливості професійної комунікації сімейного лікаря;
2. визначити зміст і структурні компоненти професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, критерії, показники та рівні її сформованості;
3. обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови та модель формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів;
4. розробити методику реалізації педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі фахової підготовки у медичних університетах.

Об'єкт дослідження – фахова підготовка майбутніх сімейних лікарів у медичних університетах.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі фахової підготовки в медичних університетах.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі фахової підготовки набуває ефективності у разі створення і реалізації таких педагогічних умов:

- засвоєння студентами професійних цінностей під час реалізації аксіологічного підходу;
- забезпечення когнітивної складової професійно-комунікативної культури засобами інформаційно-освітнього блогу;
- формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів у процесі застосування діалогових технологій навчання.

Мета і завдання роботи зумовили вибір комплексу **методів дослідження**:

теоретичних – аналіз, порівняння, систематизація й узагальнення філософської, культурологічної, психологічної та педагогічної літератури (з метою вивчення концептуальних категорій дослідження); структурно-системний аналіз (зادля визначення структури професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, виявлення критеріїв і показників її сформованості); моделювання (для розробки структурно-функціональної моделі формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів); узагальнення, абстрагування, індукції й дедукції (для виявлення принципів та обґрунтування педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів);

емпіричних – анкетування, тестування, бесіди, опитування, спостереження, експертне оцінювання, метод документів (для визначення рівня сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів); педагогічний

експеримент (з метою перевірки ефективності педагогічних умов та моделі формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів);

методів математичної статистики (для аналізу й узагальнення результатів дослідження, перевірки їх достовірності);

графічних – графічні зображення (для наочного ілюстрування та порівняння результатів дослідної роботи).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, Української медичної стоматологічної академії, Харківського національного медичного університету. Загалом у дослідженні на різних його етапах взяли участь 584 студенти та 30 викладачів.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

– *вперше* визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів (засвоєння студентами професійних цінностей під час реалізації аксіологічного підходу; забезпечення когнітивної складової професійно-комунікативної культури засобами інформаційно-освітнього блогу; формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів у процесі застосування діалогових технологій навчання); виокремлено компоненти професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, визначено критерії, показники та рівні її сформованості; запропоновано модель формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; розроблено власну методику реалізації педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних у процесі фахової підготовки;

– *уточнено* сутність понять «професійна комунікація сімейного лікаря» та «професійно-комунікативна культура майбутніх сімейних лікарів»;

– *набули подальшого розвитку* сучасні форми і методи навчання, спрямовані на формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у підборі діагностичного інструментарію, що надає можливість здійснювати моніторинг формування професійно-комунікативної культури студентів медичних університетів; розробці та впровадженні в освітній процес медичних університетів методики реалізації педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури; розробленні навчально-методичних матеріалів професійно-комунікативного змісту; створенні інформаційно-освітнього блогу викладача, присвяченого професійно-комунікативній культурі сімейного лікаря; розробці методичних вказівок та завдань з формування професійно-комунікативних умінь майбутніх лікарів. Матеріали дослідження можуть бути використані в системі фахової підготовки майбутніх сімейних лікарів з метою розвитку їхньої професійно-комунікативної культури.

Результати дослідження **впроваджені** в освітній процес Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова (довідка № 01/2-2187 від 23.10.2019 р.), Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського (довідка № 03/5305 від 05.11.2019 р.), Української медичної стоматологічної академії (довідка №20-15/5473 від 22.11.2019 р.), Харківського національного медичного університету (акт впровадження від 28.10.2019 р.).

Особистий внесок здобувача у праці, написаній у співавторстві з А. Кондратюк [26], полягає в розробці навчальних матеріалів і завдань для формування професійно-комунікативних умінь майбутніх лікарів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження апробовано на науково-практичних конференціях:

– *міжнародних*: «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2014); «Теоретичні та методичні засади особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (Вінниця, 2014); «Україна наукова» (Київ, 2014); «Economics, science, education: integration and synergy» (Братислава, Словачька Республіка, 2016); «Pedagogy and Psychology In an Era of Increasing Flow of Information» (Будапешт, Угорщина, 2016); «Новітні чинники впливу на формування особистості студента – майбутнього лікаря» (Київ, 2016); «Педагогіка: традиції та інновації» (Запоріжжя, 2017); «Стан та основні проблеми розвитку науки та освіти: теорія і практика» (Київ, 2017); «Pedagogika. Nowoczesne badania podstawowe i stosowane» (Сопот, Польща, 2017); «Актуальні наукові проблеми. Розгляд, рішення, практика» (Одеса, 2017); «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Канада – Сербія – Азербайджан – Польща – Україна, 2017); «Problems of interpersonal relations in conditions of modern requirements to quality of education and the level of professional skills of experts» (Лондон, 2017); «Формування освітнього простору: переваги, ризики, механізми реалізації» (Тбілісі, Грузія, 2017); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2018).

– *всеукраїнських*: «Мовні дисципліни в контексті розвитку сучасної вищої школи» (Харків, 2014); «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2014, 2018).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дослідження знайшли відображення у 27 наукових працях; із них – 7 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях, 16 публікацій у матеріалах конференцій. 2 праці додатково відображають наукові результати дослідження.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел до кожного розділу (529 найменувань; із них – 188 іноземною мовою). Повний текст дисертації складає 366 сторінок. Основний зміст роботи викладений на 206 сторінках. Дисертація містить 17 таблиць на 8 сторінках, 8 рисунків на 3 сторінках, додатки на 84 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; сформульовано гіпотезу; окреслено комплекс методів дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; охарактеризовано експериментальну базу; представлено відомості про апробацію та впровадження основних результатів дослідження, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичне обґрунтування проблеми формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів»** – з'ясовано сутність ключових понять дослідження; проаналізовано особливості професійної комунікації сімейних лікарів; виокремлено компоненти професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; визначено критерії, показники та рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; представлено результати констатувального етапу педагогічного експерименту.

На підставі аналізу наукових праць з'ясовано, що культура є соціальним явищем, яке охоплює всі сторони життя суспільства й особистості, виступаючи якісною характеристикою їхнього розвитку. Філософський підхід до розуміння культури полягає в трактуванні її як творчих сил і здібностей людини, що виражаються у різних типах організації життя й діяльності; способу духовного освоєння дійсності на основі системи цінностей; процесу творчої діяльності особистості, спрямованої на пізнання навколишнього світу, пошук сенсу буття і розвиток власного «Я».

Установлено, що комунікація – це взаємодія між людьми, під час якої відбувається обмін досвідом, уявленнями, ідеями, інтересами, настроями, установками та почуттями, формується ставлення до одержаної інформації, що сприяє взаєморозумінню. На основі проведеного теоретичного аналізу наукових джерел визначаємо *професійну комунікацію сімейного лікаря* як зумовлений професійно-виробничою ситуацією процес установлення та підтримання контактів, що реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації і має на меті обмін професійно-орієнтованою інформацією, управління й регулювання процесом комунікативної взаємодії у професійній діяльності сімейного лікаря. В процесі наукових пошуків з'ясовано, що особливостями професійної комунікації сімейного лікаря є такі: інтенсивність, встановлення контактів з різноманітними категоріями людей, необхідність проявляти співчуття, важливе значення морально-етичних та психологічних аспектів, суттєвий вплив негативних факторів, значна кількість нетипових комунікативних завдань, вагома роль невербальних комунікативних сигналів.

У дослідженні *професійно-комунікативну культуру майбутніх сімейних лікарів* тлумачимо як складне динамічне особистісне утворення, що охоплює систему цінностей, спеціальних комунікативних знань та вмій, особистісних якостей, взірців поведінки, норм і правил здійснення професійної комунікативної діяльності, котрі пов'язані зі специфікою професії й забезпечують високу ефективність професійної взаємодії сімейних лікарів.

Комплексний аналіз наукових джерел дозволив виокремити структурні компоненти професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів: мотиваційний, особистісно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний. Мотиваційний компонент охоплює мотиви, що спонукають майбутніх фахівців до оволодіння професійно-комунікативною культурою та набуття всіх необхідних для цього знань, умінь, якостей. Особистісно-ціннісний компонент включає в себе комунікативно значущі якості особистості та систему цінностей, що складають аксіологічну основу цього виду культури. Когнітивний компонент визначає знання, які забезпечують теоретичну готовність майбутнього фахівця до комунікативної діяльності. Практично-діяльнісний компонент представлено комунікативними вміннями, необхідними для успішної професійної комунікації.

З урахуванням структури професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів з'ясовано, що для діагностики її сформованості доцільно застосувати мотиваційний, особистісно-ціннісний, когнітивний та практично-діяльнісний критерії. Мотиваційний критерій характеризує вмотивованість студентів до оволодіння професійно-комунікативною культурою і визначається такими показниками: мотивація успіху, мотивація вибору професії, прагнення до професійного самовдосконалення. Особистісно-ціннісний критерій фіксує рівень сформованості комунікативно значущих якостей майбутніх фахівців та системи їхніх ціннісних орієнтацій і характеризується такими показниками: комунікативні якості (комунікабельність, емпатійність, рефлексивність, урівноваженість, доброзичливість), гуманістичні ціннісні орієнтації (життя, доброта, любов до ближнього, співчуття, справедливість, совість, повага до людської гідності), професійні ціннісні орієнтації (милосердя, доброзичливість, вимогливість, колегіальність, професійна репутація, любов до медичної професії, професійне достоїнство). Когнітивний критерій відображає рівень засвоєння необхідних для успішної професійної комунікації знань і визначається такими показниками: мовна компетенція, комунікативні знання, етичні й етикетні знання. Показниками практично-діяльнісного критерію, що розкриває рівень оволодіння основними комунікативними вміннями, було визначено: вміння сприймати комунікативні сигнали, вміння виробляти комунікативні сигнали, вміння вести бесіду.

На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури схарактеризовано три рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів за визначеними критеріями та показниками – високий, середній, низький.

Для дослідження рівня сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів було використано метод документів, експертне оцінювання, анкетування, а також було підібрано комплекс діагностичних методик: тест-опитувальник Ю. Орлова «Шкала оцінки потреби у досягненні», «Діагностика реалізації потреби у саморозвитку» М. Фетіскіна, опитувальник «Мотиви вибору професії» Р. Овчарової, «Діагностика рівня комунікабельності» В. Ряховського, тест «Шкала доброзичливості» Д. Кемпбелла, діагностика соціальної емпатії М. Фетіскіна, «Діагностика рівня розвитку рефлексивності» А. Карпова, експрес-діагностика стійкості до конфліктів Н. Фетіскіна, тест

«Уміння слухати», тест «Що вам говорять міміка і жести», тест «Чи вмієте ви вести діалог?», тест-опитувальник «КОЗ».

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту виявили, що високий рівень сформованості професійно-комунікативної культури мають 13% студентів контрольної групи (КГ) та 12% експериментальної групи (ЕГ). Середній рівень досліджуваного явища притаманний 47% учасників КГ і 38% досліджуваних ЕГ. Значна кількість респондентів володіє низькими рівнем професійно-комунікативної культури – 40% студентів КГ і 50% учасників ЕГ. Однорідність обраних для експерименту груп була підтверджена за допомогою критерію Стьюдента.

У другому розділі – **«Педагогічні умови та модель формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів»** – створено модель і теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, розроблено методику їхньої реалізації в умовах медичного університету.

Модель (рис. 1) відображає: мету та завдання змодельованого процесу; методологічні засади, що представлені системним, культурологічним, аксіологічним, особистісно орієнтованим, гуманістичним, діяльнісним та комунікативним підходами; загальнодидактичні (науковості, систематичності й послідовності, зв'язку теорії з практикою, свідомості й активності) та специфічні (культуровідповідності, гуманізації та гуманітаризації, індивідуалізації, діалогізації, комунікативності, професійної спрямованості навчання) принципи; теоретичні основи, визначені теоріями традиційного, проблемного та контекстного навчання; компоненти змісту професійної освіти, що необхідні для формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; методику реалізації педагогічних умов; критерії та рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; остаточний результат змодельованого процесу.

На основі аналізу наукової літератури та результатів констатувального етапу педагогічного експерименту визначено та обґрунтовано низку педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів: засвоєння студентами професійних цінностей під час реалізації аксіологічного підходу; забезпечення когнітивної складової професійно-комунікативної культури засобами інформаційно-освітнього блогу; формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів у процесі застосування діалогових технологій навчання.

Перша педагогічна умова – засвоєння студентами професійних цінностей під час реалізації аксіологічного підходу – зумовлена необхідністю формування у сімейних лікарів аксіологічних орієнтирів, що забезпечують їхню спрямованість на ефективну комунікацію, співпрацю, співчуття, повагу до пацієнтів. Реалізація цієї педагогічної умови передбачає спрямування освітнього процесу на формування в студентів ціннісних орієнтацій, що визначають ставлення до їхньої майбутньої професії, до себе як до фахівця, до людей, які потребують допомоги.

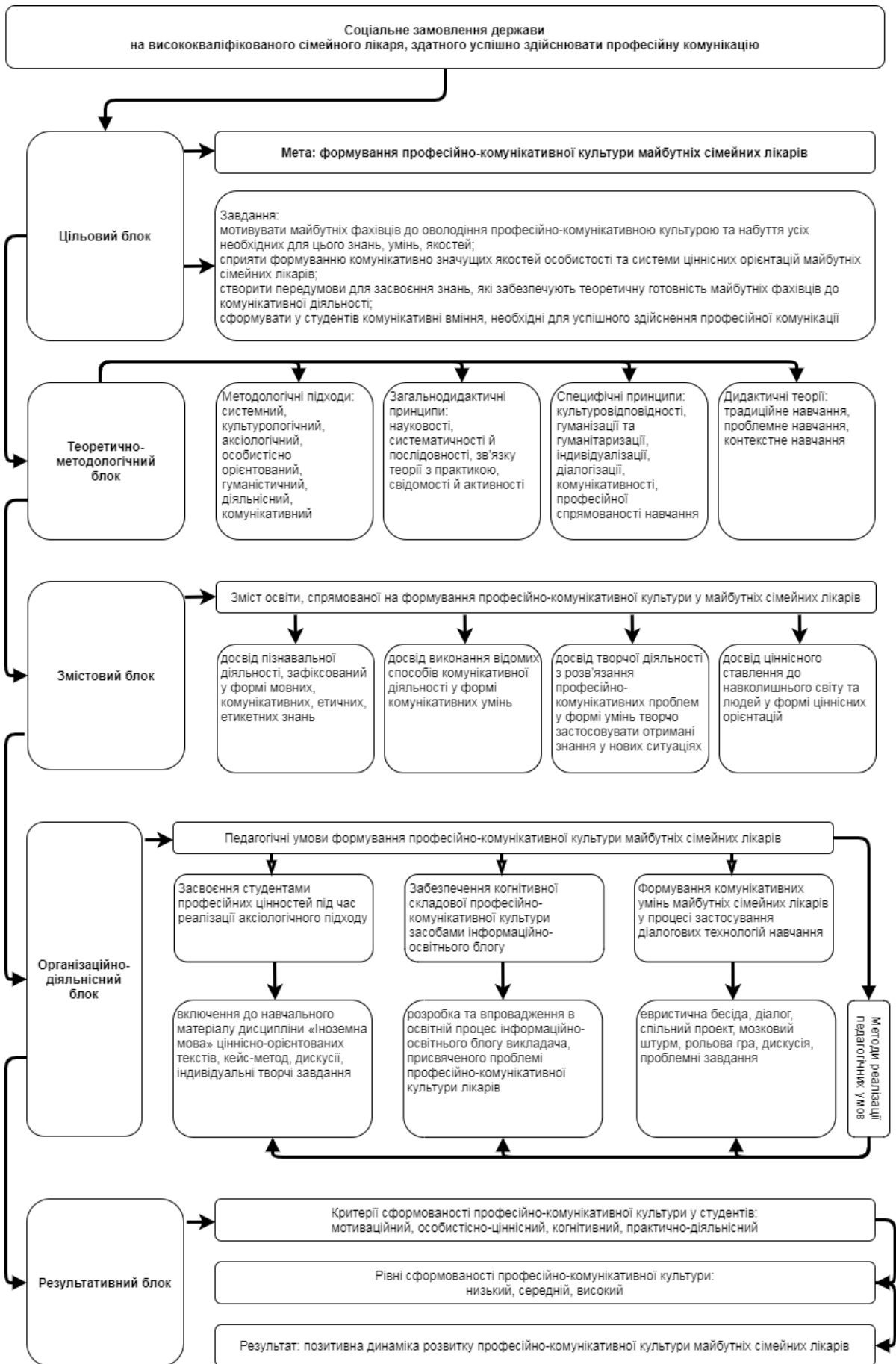

Рис. 1. Модель формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів

Доведено, що організація освітнього процесу за принципами проблемного навчання, активної діяльності, впливу на сферу почуттів особистості, максимального наближення навчання до реальних професійних ситуацій створює умови для засвоєння студентами професійних цінностей.

Розроблено методику реалізації першої педагогічної умови, етапи якої відповідають стадіям формування ціннісних орієнтацій особистості: 1) ознайомлення особистості з цінністю; 2) сприйняття та усвідомлення цінності; 3) засвоєння цінності та вияв її у поведінці.

В основу методики покладено застосування кейс-методу, оскільки він надає можливість здійснити всі етапи процесу формування ціннісних орієнтацій. Презентація проблемної ситуації, що ілюструє аксіологічний аспект професійної діяльності лікаря, знайомить з певною цінністю. Обговорення проблеми та пошук шляхів її вирішення створює умови для усвідомлення та сприйняття цінності. Вироблення певного рішення забезпечує вияв цінності в поведінці студентів. Практичне втілення кожного етапу методики здійснювалося завдяки включенню до навчального матеріалу дисципліни «Іноземна мова» ціннісно-орієнтованих текстів, презентацій, аналізу та обговорення ситуацій професійної комунікативної діяльності, організації дискусій, виконанню індивідуальних творчих завдань.

Друга педагогічна умова – забезпечення когнітивної складової професійно-комунікативної культури засобами інформаційно-освітнього блогу – передбачала засвоєння студентами необхідних знань шляхом використання блогу, присвяченого проблемі професійно-комунікативної культури лікаря. Обґрунтовано доцільність застосування блог-технології, зумовленої такими перевагами: легкість у використанні; можливість зосередитися на конкретній темі; можливість швидко надати великий обсяг актуальної інформації, розподілити її на логічно впорядковані частини й подати її різними способами (як текст, зображення, аудіо- чи відеозапис); доступ до інформації в будь-якому місці в зручний для користувача час; можливість одночасного використання навчальної інформації необмеженою кількістю студентів; можливість користувачів самостійно визначати зручний для них темп засвоєння інформації; можливість посилити мотивацію до навчання завдяки застосуванню новітніх технологій та мультимедійної візуалізації матеріалу.

З метою реалізації другої педагогічної умови було розроблено та впроваджено в освітній процес англomовний інформаційно-освітній блог викладача «Doctor-Patient Communication» (<http://doctor-communication.vn.ua>). Його метою було: привернути увагу студентів до проблеми професійної комунікації лікарів; надати інформацію, необхідну для формування професійно-комунікативної культури майбутніх фахівців; виокремити інформацію, що забезпечує підґрунтя для розвитку професійно-комунікативних умінь майбутніх медиків; посилити інтерес і мотивацію студентів до вивчення англійської мови; розвивати вміння розуміти англomовні тексти та сприймати англomовну інформацію на слух; збільшити лексичний запас термінів з англійської мови за професійним спрямуванням; розширити матеріал для самостійного вивчення англійської мови; вдосконалити викладання дисципліни «Іноземна мова за

професійним спрямуванням» шляхом урізноманітнення аудиторної та самостійної роботи використанням сучасних інформаційних технологій; мотивувати студентів використовувати англійську мову для самоосвіти й саморозвитку.

Структуру блогу спроектовано у відповідності до структури когнітивного компоненту професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, куди було віднесено мовну компетенцію, комунікативні, етичні та етикетні знання. В результаті він має головну сторінку, блок новин, 4 розділи: «Англійська мова для комунікації лікарів», що націлений на вдосконалення англійської мовної компетенції; «Психологія комунікації», який висвітлює теоретичні засади та психологічні основи процесу комунікації; «Комунікативні вміння лікарів», що надає комунікативні знання, необхідні для професійної комунікації медиків; «Етика та етикет», який пропонує інформацію стосовно медичної етики та комунікативного етикету. Кожен із розділів структуровано на декілька підрозділів.

Організація навчально-пізнавальної діяльності студентів під час вивчення дисциплін «Іноземна мова» та «Іноземна мова за професійним спрямуванням» з використанням блогу відбувалася за принципами сучасного освітнього тренду BYOD, що передбачає застосування персональних мобільних пристроїв для доступу до інформаційних ресурсів.

Використання блогу безпосередньо на занятті здійснювалося під час виконання таких завдань: прочитати одну з останніх медичних новин і стисло переказати її зміст, подивитися відео та дати відповіді на запитання, прочитати статтю та підготувати її резюме українською мовою, виконати он-лайн вправу для закріплення чи перевірки знань із вивченої теми, підготувати доповідь на тему, що стосується професійно-комунікативної культури лікаря тощо. Значна увага приділялася заохоченню студентів використовувати блог з метою самоосвіти й професійного саморозвитку у вільний від занять час.

Вибір третьої педагогічної умови – формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів у процесі застосування діалогових технологій навчання – пов'язаний з тим, що вимоги до сучасних сімейних лікарів передбачають готовність до діалогу, порозуміння і встановлення особистісного контакту з особою будь-якого віку, статі, професії, характеру.

Головними умовами реалізації діалогу як специфічної форми педагогічної взаємодії є: побудова діяльності педагога і студентів на гуманістичних, особистісно орієнтованих засадах; визнання рівноправності викладача та студента; віра в здібності студента. Використання діалогових технологій навчання є запорукою досягнення успіху в навчанні. Вони забезпечують оптимальне співвідношення між свободою студента і педагогічним керівництвом його діяльності, стимулюють вільні міркування студентів, їхнє творче й критичне мислення, сприяють розвитку й підтримці позитивної мотивації навчання, допомагають організовувати освітній процес у вигляді спільної діяльності, надають йому свідомий характер, сприяють взаємному розвитку викладача й студентів. Було доведено, що використання діалогових технологій навчання позитивно впливає на розвиток різноманітних комунікативних умінь, створює

атмосферу невимушеного обговорення проблем, знімає деякі комунікативні бар'єри, дозволяє імпровізувати й апробувати себе в нових ролях, а також сприяє розвитку співробітництва та розкриттю творчих можливостей, виробляє власний стиль комунікації майбутніх фахівців.

Зазначена педагогічна умова реалізовувалася шляхом використання методів діалогових технологій навчання на кожному з етапів формування комунікативних умінь. На етапі, що забезпечує мотивацію набуття певного комунікативного вміння (мотиваційному) застосовувався метод евристичної бесіди. На когнітивному етапі, впродовж якого відбувається одержання теоретичних знань, необхідних для оволодіння новими вміннями, були задіяні такі методи, як діалог, спільний проект, мозковий штурм. Професійно-діяльнісний етап охоплює три стадії. На стадії первинного застосування знань з метою формування нового вміння здійснювалося парне виконання тренувальних вправ. На другій стадії цього етапу, що передбачає застосування комунікативного вміння у змодельованих на занятті стандартних умовах професійної діяльності, проводилися рольові ігри. На стадії творчого використання комунікативного вміння у нестандартних умовах професійної діяльності виконувалися проблемні завдання, проводилися дискусії. На оцінному етапі здійснювалася оцінка і самооцінка комунікативної діяльності та рівня сформованості певного комунікативного вміння.

Використані нами методи забезпечили найвищий ступінь вербалізації освітнього процесу, активізували максимальну кількість студентів на занятті, відтворили типові ситуації професійної комунікації, стимулювали творчу співпрацю студентів.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності моделі та педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів»** – представлено організацію й описано методіку проведення педагогічного експерименту з перевірки ефективності педагогічних умов і моделі формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; проаналізовано результати формувального етапу педагогічного експерименту.

Дослідно-експериментальна робота проводилася в чотири етапи (теоретичний, констатувальний, формувальний, контрольний). На *теоретичному етапі* сформульовано мету та завдання, предмет, об'єкт та гіпотезу дослідження; уточнено зміст основних понять дослідження; виокремлено структурні компоненти професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; визначено критерії, показники і рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. На *констатувальному етапі* розроблено програму дослідно-експериментальної роботи; підібрано діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; сформовано контрольну та експериментальну групи студентів; проведено первинну діагностику рівня сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. На *формувальному етапі* обґрунтовано педагогічні умови і розроблено модель

формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів; розроблено та впроваджено в процес фахової підготовки студентів експериментальної групи методику реалізації педагогічних умов. На *контрольному етапі* проведено повторну діагностику рівня сформованості професійно-комунікативної культури учасників експерименту; оброблено та систематизовано одержані експериментальні дані; перевірено достовірність цих результатів за допомогою методів математичної статистики.

Одержані під час експерименту результати свідчать про наявність позитивних змін у рівнях сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів (таблиця 1).

Таблиця 1.

Динаміка рівнів сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів до та після експерименту

Рівні	Контрольна група					Експериментальна група				
	До експ.		Після експ.		Динаміка	До експ.		Після експ.		Динаміка
	n_i	%	n_i	%		n_i	%	n_i	%	
Високий	39	13	51	18	+5	37	12	139	47	+35
Середній	135	47	124	43	-4	112	38	115	39	+1
Низький	116	40	115	39	-1	145	50	40	18	-32

В експериментальній групі, як бачимо, на 35% збільшилась кількість студентів із високим рівнем професійно-комунікативної культури, на 1% збільшилася кількість студентів із середнім рівнем і 32% зменшилась кількість студентів з низьким рівнем професійно-комунікативної культури. На противагу цьому, в контрольній групі кількість студентів з високим рівнем професійно-комунікативної культури збільшилася на 5 %, а кількість студентів середнього та низького рівнів зменшилася на 4% і 1% відповідно.

Результати розподілу студентів КГ та ЕГ за рівнями сформованості професійно-комунікативної культури до та після експерименту представлені на рисунку 2.

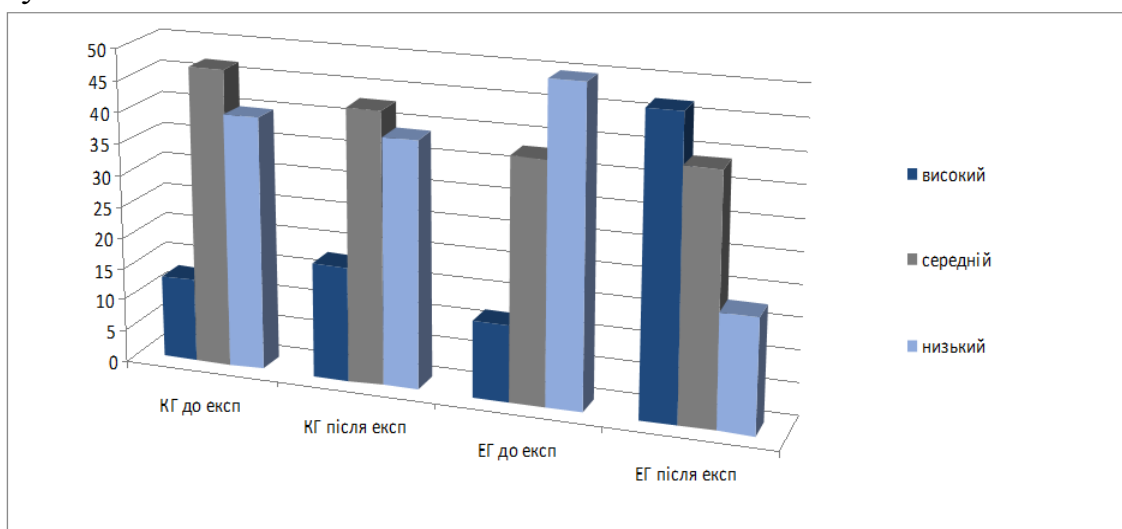

Рис. 2. Розподіл студентів КГ та ЕГ за рівнями сформованості професійно-комунікативної культури (до та після експерименту)

Методами математичної статистики, зокрема, за допомогою критерію χ^2 та критерію Фішера встановлено статистичну достовірність відмінностей між рівнями сформованості професійно-комунікативної культури студентів ЕГ і КГ. Це свідчить про ефективність запропонованих педагогічних умов та моделі формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

Отже, мета дослідження досягнута, гіпотеза – підтверджена, завдання – розв'язані.

ВИСНОВКИ

1. Необхідність удосконалення первинної медичної допомоги та соціальне замовлення сучасного українського суспільства на висококваліфікованого сімейного лікаря, здатного успішно здійснювати професійну комунікацію, ставлять перед вищою медичною освітою завдання вдосконалювати професійно-комунікативну культуру майбутніх сімейних лікарів.

Теоретичний аналіз наукових джерел з питань спілкування та комунікації дозволив уточнити сутність поняття «професійна комунікація сімейного лікаря» як зумовленого професійно-виробничою ситуацією процесу встановлення та підтримання контактів, що реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації і має на меті обмін професійно-орієнтованою інформацією, управління та регулювання процесу комунікативної взаємодії в професійній діяльності сімейного лікаря. В процесі наукових пошуків з'ясовано, що особливостями професійної комунікації сімейного лікаря є такі: інтенсивність, установлення контактів з різноманітними категоріями людей, необхідність проявляти співчуття, важливе значення морально-етичних та психологічних аспектів, суттєвий вплив негативних факторів, значна кількість нетипових комунікативних завдань, вагома роль невербальних комунікативних сигналів.

2. На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури й особливостей професійної комунікації сімейних лікарів у дослідженні трактуємо поняття «професійно-комунікативна культура майбутніх сімейних лікарів» як складне динамічне особистісне утворення, що охоплює систему цінностей, спеціальних комунікативних знань та вмінь, особистісних якостей, взірців поведінки, норм і правил здійснення професійної комунікативної діяльності, котрі пов'язані зі специфікою професії і забезпечують високу ефективність професійної взаємодії сімейних лікарів.

Як показало дослідження, структура професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів представлена мотиваційним, особистісно-ціннісним, когнітивним та практично-діяльнісним компонентами.

Відповідно до структурних елементів професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів визначено критерії її сформованості: мотиваційний (відображає сформованість мотивації студентів до оволодіння професійно-комунікативною культурою); особистісно-ціннісний (характеризує сформованість комунікативно значущих якостей і ціннісних орієнтацій, що забезпечують моральне підґрунтя для комунікативної поведінки); когнітивний (представлений системою знань, необхідних для забезпечення теоретичної готовності

майбутнього фахівця до комунікативної діяльності); практично-діяльнісний (знаходить вияв у сформованості основних комунікативних умінь).

Визначено показники та рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів (високий, середній, низький).

3. Теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, що складається з чотирьох блоків (цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, організаційно-діяльнісний, результативний) і комплексно відображає мету, завдання, методологічні основи, педагогічні умови та методи формування професійно-комунікативної культури студентів у процесі фахової підготовки.

На основі аналізу психологічної, педагогічної, методичної літератури та досвіду підготовки майбутніх медиків виокремлено низку педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів: засвоєння студентами професійних цінностей під час реалізації аксіологічного підходу; забезпечення когнітивної складової професійно-комунікативної культури засобами інформаційно-освітнього блогу; формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів у процесі застосування діалогових технологій навчання.

Розроблено методику реалізації педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

Методика реалізації першої педагогічної умови включала в себе такі етапи: ознайомлення особистості з цінністю професійної діяльності; сприйняття та усвідомлення професійної цінності; засвоєння цінності та прояв її у поведінці майбутнього фахівця. Практичне втілення кожного етапу здійснювалося шляхом включення до навчального матеріалу дисципліни «Іноземна мова» ціннісно-орієнтованих текстів, презентації, аналізу та обговорення ситуацій професійної комунікативної діяльності, організації дискусій, виконання індивідуальних творчих завдань.

З метою реалізації другої педагогічної умови розроблено та впроваджено у процес викладання дисциплін «Іноземна мова» та «Іноземна мова з професійним спрямуванням» англomовний інформаційно-освітній блог викладача, присвячений проблемі професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів.

Реалізацію третьої педагогічної умови забезпечила методика формування комунікативних умінь, що складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: мотиваційного, когнітивного, професійно-діяльнісного, оцінного. В її основу було покладено методи діалогових технологій навчання: евристична бесіда, діалог, спільний проект, мозковий штурм, рольова гра, дискусія, проблемні завдання.

4. Перевірка ефективності моделі та педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів здійснювалася за допомогою проведення педагогічного експерименту. Аналіз результатів експерименту виявив позитивну динаміку розвитку професійно-комунікативної культури у студентів експериментальної групи. Зокрема, кількість студентів з низьким рівнем сформованості професійно-комунікативної культури в експериментальній групі зменшилася на 32%, в той час як кількість студентів з

високим рівнем професійно-комунікативної культури збільшилася на 35% (порівняно з відповідними показниками в контрольній групі 1% та 5%).

Дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. До перспективних напрямів подальших наукових пошуків відносимо вдосконалення практичної підготовки майбутніх лікарів до професійної комунікації; вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду щодо формування професійно-комунікативної культури студентів-медиків; створення навчально-методичного забезпечення формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Остраус Ю. М. Підходи до визначення сутності поняття «професійно-комунікативна культура майбутніх сімейних лікарів». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія* : зб. наук. пр. Вінниця, 2014. Вип. №42. Ч. I. С. 242-247.
2. Остраус Ю. М. Комунікативні якості як критерій сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Бердянськ, 2016. Вип. 1. С. 172-179.
3. Остраус Ю. М. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія* : зб. наук. пр. Вінниця, 2016. Вип. №47. С. 96-102.
4. Остраус Ю. М. Мотиваційний критерій професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів: методика діагностики та рівень сформованості. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Харків, 2016. Вип. 52. С. 320-330.
5. Остраус Ю. Ціннісні орієнтації як критерій сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полтава, 2016. Вип. 65. С. 65-71.
6. Остраус Ю. М. Реалізація аксіологічного підходу до формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Херсон, 2017. Вип. LXXV. Т. 2. С. 164-170. (Індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus).
7. Остраус Ю. М. Формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів у процесі застосування діалогових технологій навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця, 2018. Вип. 51. С. 334-338. (Індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus).

Статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях

8. Остраус Ю. М. Практично-діяльнісний критерій сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2016. IV (43). Issue 88. P. 37-41 (Індексується в міжнародній наукометричній базі Copernicus).
9. Остраус Ю. М. Принципи формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. *Virtus : scientific journal*. Canada, Montreal, 2017. July #15. P. 133-137 (Індексується в міжнародних наукометричних базах Scientific Indexing Services (USA), Citefactor (USA), International Innovative Journal Impact Factor (EU)).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Остраус Ю. М. Структурні компоненти професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб. наук. пр. Вінниця, 2014. Вип. 3 (6). С. 300-304.
11. Остраус Ю. М. Джерела та рушійні сили професійного самовдосконалення особистості. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 4-5 березня 2014 р. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. Т. 1. С. 278-282.
12. Остраус Ю. М. Комунікативні уміння майбутніх лікарів. *Мовні дисципліни в контексті розвитку сучасної вищої школи* : матеріали Всеукр. дистанційної наук.-практ. конф. з міжнародною участю, 13-14 листопада 2014 р. Харків : Тім Пабліш Груп, 2014. С. 241-242.
13. Остраус Ю. М. Комунікативні якості майбутніх фахівців професій типу «людина-людина». *Теоретичні та методичні засади особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 26-27 листопада 2014 р. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. С. 122-125.
14. Остраус Ю. М. Ціннісні орієнтації як компонент професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. *Україна наукова* : матеріали XI Міжнар. наук. інтернет-конф., 16-18 грудня 2014 р. Київ : ТОВ ТК «Меганом», 2014. Част. 2. С. 22-29.
15. Остраус Ю. М. Cognitive component of future family physicians' professional communicative culture. *Economics, science, education: integration and synergy* : materials of International scientific and practical conference, 18-21 January 2016. Bratislava, Slovak Republic, 2016. Vol. 2. P. 24-25.
16. Остраус Ю. М. Формування гуманістичних ціннісних орієнтацій майбутніх сімейних лікарів шляхом застосування методу case-study. *Новітні чинники впливу на формування особистості студента – майбутнього лікаря* : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф., 23 березня 2016 р. Київ : КМУ УАНМ, 2016. С. 113-116.
17. Остраус Ю. М. Застосування діалогових технологій у професійній підготовці майбутніх сімейних лікарів. *Педагогіка: традиції та інновації* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 лютого 2017 р. м. Запоріжжя. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 31-34.

18. Остраус Ю. М. Ділова гра як метод розвитку професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. *Стан та основні проблеми розвитку науки та освіти: теорія і практика* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 квіт. 2017 р. Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. С. 21-24.
 19. Остраус Ю. М. Successful doctor-patient communication as the key objective of teaching English for Medical Purposes. *Pedagogika. Nowoczesne badania podstawowe i stosowane* : збір артыкулів наукових конференцій Міжнародної науково-практичної, 29.04-30.04.2017, Sopot. Warszawa: Wydawca: Sp. z o. o. "Daimond trading tour", 2017. P. 47-48.
 20. Остраус Ю. М. Сутність поняття «професійна комунікація сімейного лікаря». *Актуальні наукові проблеми. Розгляд, рішення, практика* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 травня 2017 р. м. Одеса. Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. Ч. 1. С. 22-26.
 21. Остраус Ю. М. Механізм формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти* : зб. наук. пр. за матеріалами XIV Міжнар. наук.-практ. конф., 30-31 трав. 2017 р. Монреаль : СРМ«ASF», 2017. С. 72-74.
 22. Остраус Ю. М. Педагогические условия формирования профессионально-коммуникативной культуры будущих семейных врачей. *Problems of interpersonal relations in conditions of modern requirements to quality of education and the level of professional skills of experts* : peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the CLII International Research and Practice Conference, 21st-26th September, 2017. London : IASHE, 2017. P. 27-29.
 23. Остраус Ю. М. Професійно-комунікативна культура майбутніх сімейних лікарів: підходи до формування. *Forming of modern educational environment: benefits, risks, implementation mechanisms* : proceedings of International scientific-practical conference, 29th September, 2017. Tbilisi : Baltija Publishing, 2017. P. 84-87.
 24. Остраус Ю. М. Діалог як принцип модернізації вищої медичної освіти. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб. наук. пр. Вінниця, 2018. Вип. 9 (12) С. 224-227.
 25. Остраус Ю. М. Застосування блог-технології для підвищення англійської компетентності майбутніх лікарів. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб. наук. пр. Вінниця, 2018. Вип. 10 (13). С. 200-203.
- Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації**
26. Кондратюк А. Л., Остраус Ю. М. Методичні рекомендації та завдання до проведення практичних занять з англійської мови та формування професійно-комунікативних умінь майбутніх лікарів. Вінниця, 2016. 52 с.
 27. Остраус Ю. М. Комунікативна компетентність як складова професійно-комунікативної культури викладача ВНЗ. *Професійно-педагогічна*

компетентність : навч. посібн. / за ред. І. Л. Холковської. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. С. 209-216.

АНОТАЦІЇ

Остраус Ю. М. Педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2020.

У дисертації на основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури розкрито зміст та особливості професійної комунікації сімейного лікаря. З'ясовано сутність і структуру професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, визначено критерії (мотиваційний, особистісно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний), показники та рівні її сформованості. Визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів (засвоєння студентами професійних цінностей під час реалізації аксіологічного підходу; забезпечення когнітивної складової професійно-комунікативної культури засобами інформаційно-освітнього блогу; формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів у процесі застосування діалогових технологій навчання). Запропоновано модель формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. Розроблено власну методику реалізації педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: майбутні сімейні лікарі, професійна комунікація сімейного лікаря, професійно-комунікативна культура, компоненти професійно-комунікативної культури, рівні сформованості професійно-комунікативної культури, педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури.

Остраус Ю. М. Педагогические условия формирования профессионально-коммуникативной культуры будущих семейных врачей. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины, Винница, 2020.

В диссертации на основе анализа философской, психологической, педагогической литературы раскрыто содержание и особенности профессиональной коммуникации семейного врача. Определена сущность и структура профессионально-коммуникативной культуры будущих семейных врачей, определены критерии (мотивационный, личностно-ценностный, когнитивный, практически-деятельностный), показатели и уровни ее сформированности. Определены и обоснованы педагогические условия

формирования профессионально-коммуникативной культуры будущих семейных врачей (усвоение студентами профессиональных ценностей в процессе реализации аксиологического подхода, обеспечение когнитивной составляющей профессионально-коммуникативной культуры средствами информационно-образовательного блога, формирование коммуникативных умений будущих семейных врачей в процессе применения диалоговых технологий обучения). Предложена модель формирования профессионально-коммуникативной культуры будущих семейных врачей. Разработана собственная методика реализации педагогических условий формирования профессионально-коммуникативной культуры будущих семейных в процессе их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: будущие семейные врачи, профессиональная коммуникация семейного врача, профессионально-коммуникативная культура, компоненты профессионально-коммуникативной культуры, уровни сформированности профессионально-коммуникативной культуры, педагогические условия формирования профессионально-коммуникативной культуры.

Y. M. Ostraus Pedagogical Conditions of Future Family Doctors' Professional Communicative Culture Formation. – Manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of a Candidate of Pedagogical Sciences (PhD) in the speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Training. – Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2020.

Family doctors' professional communication has been defined as the process of establishing and maintaining interpersonal contacts, which is carried out by verbal and non-verbal means of communication and aimed at the exchange of professional information and interaction management in family doctors' practice. The features of family doctors' professional communication have been determined.

Future family doctors' professional communicative culture has been defined as a complex dynamic personal formation which includes a system of humanistic and professional values, language competence, communicative and ethical knowledge, communicative skills and qualities, patterns of behaviour, norms and rules of professional communicative activity that are associated with professional peculiarities and provide high efficiency of family doctors' professional activity.

On the basis of the pedagogical theory and practical analysis, structure of future family doctors' professional communicative culture has been determined. Criteria allowing to assess its level in medical students have been identified. They are motivational, value-personal, cognitive and practical ones. The motivational criterion reveals future family doctors' motivation to improve professional communicative culture. The value-personal criterion defines the level of development of future family doctors' communicative personal qualities and their value orientations. The cognitive criterion reflects the level of knowledge required for successful professional communication. The practical criterion shows the level of future family doctors' communication skills mastering.

Indicators of the relevant criteria have been determined. Three levels of future family doctors' professional communicative culture development (high, medium and low) have been specified and described. Diagnostic tools have been chosen to study the state of future family doctors' professional communicative culture.

The pedagogical model of future family doctors' professional communicative culture formation has been developed. It includes components that reveal the goal and objectives of this process, methodological approaches, general didactic and specific principles as well as didactic theories that are able to improve future family doctors' professional communicative culture formation. The model also involves the components of the vocational education content, a set of pedagogical conditions that provide the formation of future family doctors' professional communicative culture, methods for pedagogical conditions implementation, criteria and levels of future family doctors' professional communicative culture formation, the final result of the simulated process.

It has been determined that future family doctors' professional communicative culture formation is more effective under the following pedagogical conditions: medical students acquire professional values in the process of axiological approach implementation; cognitive component of professional communicative culture is provided by means of educational blog; future family doctors' communication skills are formed in the process of using dialogue learning technologies.

Methods for implementation of pedagogical conditions of future family doctors' professional communicative culture formation have been developed.

The methods for implementation of the first pedagogical condition include the following steps: acquaintance with a professional value; perception and awareness of the professional value; acquiring of the professional value and its manifestation in medical students' behaviour. Practical implementation of each step was carried out by adding of value-oriented texts to the Foreign Language discipline content; presentation, analysis and discussion of professional communication situations; group discussions and setting individual creative tasks. To implement the second pedagogical condition, English-language teacher's educational blog devoted to the problem of doctors' professional communicative culture has been created. It has been introduced in teaching Foreign Language and Professional Foreign Language. A set of dialogue methods which develop communication skills has provided the implementation of the third pedagogical condition. These methods include heuristic conversation, dialogue, joint project, brainstorming, role play, discussion and problem solution tasks.

A pedagogical experiment has been conducted to evaluate the effectiveness of the pedagogical conditions and the model of future family doctors' professional communicative culture formation. The results of the experiment revealed changes in the levels of professional communicative culture of the students from the experimental group, which confirmed the effectiveness of the pedagogical conditions and the model.

Key words: future family doctors, family doctors' professional communication, professional communicative culture, components of professional communicative culture, levels of professional communicative culture formation, pedagogical conditions of professional communicative culture formation.